

PERNANDO AMEZKETARRA

Esaera zaharra dugu: Euskaldun jator, agindua zor. Ea ba, aurreko JAKIN-ean egindu nuanez, gogoia berritzen dudan.

Lan honek txukuntasun apur bat merezi du noski. Baiña, eztakit ba... presak alde batetik, esateko asko, laburtu behar, errebitak toki exkaxa prestatu dit nahi dutan guztia esateko. Datorkidana eten gabeko jarioan botako dizut ta kitto.

Atzo izan nintzan gure Pernando-ren herrian. Omenaldi polita angoxia. Meza nagusi, dantzari, trikitixa, bertsolari, lagunarte ta bazkari, txistulari, bertso ta itzaldi, zer izan zan hura? Egualdi ona. Jendea erruz. Arratsaldeko seiretan ere kamioa betean zijoazten motorrak. Pesta bikaiña benetan!

Xehetasunak aparte, berebiziko

omenaldia jaso zuan Pernando bertsolari zaharrak. Ta izan ere, hau xe izan zan gure Pernando-ri eman zitzaion kolore berezia; bertsolari alegia; "ezagutzen ditugun bertsolari zaharretan lehenena" —A. Zavala-rekin—. Juan Mari Lekuona apaizaren sermoiak poliki goratu zituan bertsolariak.

Baiña arantza baten txulatua jaso nuen bihotzean egun horretan. Atzo bertan pentsatu nuen, hemen, JAKIN-en argitzea ta horra.

Alegia, liburu bat agertu zan Amezketan Pernando-ren gain ta... erderaz! Nik parte hartu dutalarik —egille bezela prantatu naute jende aurrean— mifi zorrotza nuen euskeraz ezin egin ahal izatea. Jakiña, A. Zavala jesulaguna zen euskeraz "Auspoa"-n argitaratzekoa,

ta oraindik ez du prestatu nunbait.

Nik berriz, egiaren lagun, ez dut nere kaskotik atera liburu hori. Ez euskaldunok, ez nauzute "maketo edo gaskoin". Donostiko "Publicaciones Vardulia" delako horrek liburutxo horren lana eskatu zidan. Noski, euskeraz izan bazan hobe. Gustora egingo nuen hartara egin beharreko lana. Baiña, erderaz zala-ta, uskeri horregatik bakarrik, gure Fernando erdaldunen artean zabaldu gabe utziko nuen? Ez, ez negon hortarako. Parnandok merezi zuen gloria hori ta horregatik bakarrik saiatu nintzan, egia esan nahi badut. Erdaldunek ere izan dezatela gure bertsolari zaharraren berri. Gañerakoa ez da nere lana izan. "Publicaciones Vardulia"-k alegiñak egin ditu ahal zuen azkarren argitaratzen egun horretan salgai jartzeko.

Noski, A. Zavala-ren "Auspoa"-ko liburua argitaratua izan bazan, harrak izango zuen saltzeko erretasuna. Baiña nik zer egingo nuen?

Hauxe esateko gogoia nuen ba, nere jokabidea zurrizteko, asko baitziran kekatzen ziranak, arrazoiez noski, baiña nik ere ba-nuen nereia.

Ta goazen Fernando-gana.

Pernandok aurtien biziko balitz, beharbada matrallak gorrittuta ikusiko zituan makifiatxo bat aldiz. Izan ere, gauden honetan zer hitze-gif ez da gure amezketarraren gain.

Euskal errebigita ta erdal periodikuetan ere maiztxo ikusi dugu bere izena.

Nik entzun dutanaren berri eman nahi badut, askok Fernando gezurrezko zer bat izandu zela uste dute. Txorimalo edo kukuxo mitologiko bat. Alegia, arraza ta herri bakoitzak bere iturriko esaera ta gertakizun guztien txortan ta ardatz bezela aupatzen duten horietako bat. Noski, hasieratik aitortu behar dugu, egiaren lagun, Fernando-kin horrelako zerbait —edo zerbait pare bat ere— gertatu dirala noski.

Baiña jarri zagon azkar honoko hau: Fernando gizon bat izan zen, anka ta buru, ondotzo iseatua gañera. Adimen zorrotzekoa, eskolan anka sartzen deskuidatu etzana, baiña jaiotz aurretik buru argiakoa nunbaitetik bildu zuana. Gero, herria bera,, arraza, abenda izan da ontzat harturik, euskaldun konsagratu duana. Konsagrazio honek eman dizkio bere izenari lotuta dijoazkion zenbait hixtori ta kontu.

Bizitzako gorabeherak

Gañerako guztiak bezelaxe jaiotzan noski Fernando: txikitxiki, guriguri, ta larrugorrian. Baiña Amezketa-n jaiotz, horra hor diferentzia; ta jaiotz ez-ezik hil eta enterratu. Ta izenari ondo itsasirik gelditu zaio gero bere eullherria...

Nungoa naizelakoa galdetu dida-
tanean, azkar erantzun dut nik be-
ti "amezketarra" naizena ta pozi-
kasko entzun ere harako konpromi-
soko galdera: "Pernando ezagutuko
huan ba". —"Bai, hilda andik eun-
daberrogei urtera".

Bera amezketar eldua balin bada
ere bere gurasoen aita Adunakoa
zuen, Martín José Bengoetxea, ama
amezketarra, Josefa Antonia Altu-
na. Ispille-saletxen jaio zan 1764-an.
Gaur egun, urte askotan utsik egon-
da gero, berrittutako bizilekua da.
Galarza baserriaren ondoan, Igara-
tzako bidertzean.

Amezketako eleizan bataiatua.
Ispille-saletxen bizi izandu zan gaz-
taroan. Eztakigu ezertxo ere bere
gaztedenborakorik. Eskolara joan
etzala, letzea ta idaztea besten ba-
tentzat utzi zituen. Horregatik, ze-
kien dotriña puxka gaueko jardun-
aldietan ikasia zuen. Izan ere,
baserri askotako oitura da gauero
dotriñako puntu batzuk ematea.

Bere bizitzako denborik gehiena
jaiotetxean igaro zuen. Ezkondu
ere bertan, 1790-ean. Maria Jose-
fa Sagastume izan zuen emazte.
Bederatzi seme izan zituzten: zor-
tzi gizonezko ta eme bat. Gaifera
beste bi neskatil hartu zituen alaba-
ordeko.

Geroago, Azentzin-txikira pasa
zan. Eztakigu zergatik izan zite-
kean. Gaur egun hemen ere bizi-

toki bat prantatu dute. Etxe hau
bi erreka ondoan dituala dago: ba-
ta Txindoki-tik datorrena, Igaran,
ta bestea Loidi, mina aldetik. Etxe
honetan hil zan gure Fernando
1823-ko uztaillaren 8-an, goizeko sei-
retan. Testamentu gabe.

Askotan entzuten dana da, ara-
nak janda hil zalakoa. Gauza ziurrik
eztakigu. Hala esan oi da. Orain-
dik gogoan dut zenbat aldiz esaten
zitzagun aranak jatean; "Urik ez
edan gero, bestela... Fernando be-
zela lertuko zerate".

Honoko beste hau ere asko aita-
tzen da. Alegia, hiltzeko zorian,
etzegoala humore ona galtzeko. "Ni
hiltzen naizenean esan gero argi
asko alde guzietan, Fernando ez
doola goseek hil: beti erdi-goseek
eta mixerian bizi izan banaiz ere,
ondo asetuta hil naizela".

Pernando jendaratean

Jendeak modu askotara ikusten
du Fernando. Beharbada erantsi
zaizkion hainbeste kontuzar eta hix-
torienatik izango da, baiña Per-
nando ez dago batere klaro herria-
ren buruan. Jakifia, gizon haun-
dia izango zan noski, bestela etzi-
tzaizkion pehatuko honenbeste kon-
tu. Baiña, Fernando-ren aurretik
Txirrita bat bizi izandu bazan, se-
gure nago, Fernando arintxeago ibi-
liko litzekela gaurko egunean.

Artetxe jaunak ere esan zuan be-

re "Mi Guipúzcoa"-n: Herriak Pernando bat egin duala; pena ta trisurik gabekoa, bizitzan seriotasunik ezagutu etzuana. Baiña baserritarrentzat, bestelakoa da Pernando: baserritarrak humore pifia zertzen duan gizontzat jotzen du Pernando.

Berari pehatu zaizkion kontuak? Makifiatxo bat izan behar dute. Ezaguna da Etxegaray'k aitatzten duan harako hura: Gau batean berandu etxeratuta, emazteak aterik ez iriki nahi-ta, nola harri-zapal bat uretara bota zuen. Hixtori hau bera, oriente aldeko kontuzaharretan agertzen da. Pernandori ere gertatu zitzaioke na noski. Baiña, gauz arrunta da hauxe, pamily arteko begiramendu onari begiratzen badiogu: bederatzu ume ta bi nexka semeordekotzat onhartuak.

Pernandoren egia

Jendarteko Pernando ikusita gero, ea zertzen dugun bere personalidade apur bat. Iztueta, Artetxe ta Etxegaray jaunengandik ta neri iruditzen zaitenarekin. Herriko zahar batzuekin ere hitzegin dut nere amaren bidez.

Esan dugunez, Pernandok etzuen ikasi letrak erabiltzen. Hau gauz jenerala zen orduko bertsolarietan. Letrak ez jakin izana, azkar erremediatzen zuten bai buru zorrotztasunarekin. Bere bizitzako parterik

haundiena artzaintzan igaro zuen. Sasoi espeziala hauxe bertsoak asmatzeko ta langintza horretan ohi-tutzeko.

Bere hixtorietako askok esango digutenez, perira ere maiztxo biltzen zan. Gaiñera, bere bertsolari pama zalata askotxotan ibilli behar zuan bertso kantatzen herrietako pestak alaitu beharrez. Honek argituko liguzke apaiz ta pralle jendeekin zituan hartuemanak. Gaiñera, herrian bertan ere apaiz-etxetik urbil bizi izandu zen.

Honekin esan genezake etzala gure Pernando jendeak uste duan bezin alperra, ta gutxiago bazkalordurako beti prest apaizetxera urbiltzen zana. Bestalde, Errosarioko Amaren gofradian sartuta arkitzen dugu herriko paperetan.

Etxegaray ta Artetxek oso kariñoso ikusten dute Pernando'ren personalidadea, bere bertsolari zera dala-ta. Iztuetak, ezagutu zuelarik, argitasun bat edo beste eman lezai-guke. Honoko hau ere berak dakar: Alegia, Azpeitira deitu zuten Pernado, bertako batekin bertsotan aritzeko. Egunaz etzen presentatu azpeitiarra. Gaez berriz, lagunak artuta, Pernando zegoaneko ostatura agertu zan. Pernandok etzuen hitzik alperrik galdtu. Baiña, egunez ikusi zuanean, honoko hau bota zion:

Lagunak harturikan
guzizko tirrian,

nere billa enbillen
bart gau erdian.
Erronkak botatuaz
prestu ezkerian
ez dik ongi ematen
nork bere herrian.
Egunazko argian,
euskera garbian
jokatu nahi nian;
bañan ez nauk ipifí
hifion premian.

Etzuan prudentzi makala. Hain-
beste hixtorik damaigutena sinisten
badugu, harritzekoa hemen Pernan-
doren jokabidea. Etzan edozeinmo-
duzkoa.

Iztueta berari jarrai, Tolosa-ko
karnabaletara ere deitu zuten gure
Pernando. Alabeharrez bere lagun
Zabala amezketarrarekin. Lehena-
go esan nuanez, bertsolaria ez dago
gaifera edozer esateko jabe. Ondo
jabetzen da bai aurrean daukan po-
puluak ematen dion pixuaz. He-
rriak artea ta humorea nahi ditu.
Ta bertsolari bat nolamoduzko bi-
zitza damarkiana balin bada, laix-
ter baztertuko du.

Gaur egun ere, herriak bertsolari
humilla ta apala ditu gogoko.
Beroiek dira jendearen gustoko.
Ba, Pernandogana zuten eta gaur
bertan gordetzen zaion harrera ona
ikusita, eztaukagu personalidade
haundi bat zala onhartu besterik.
Erremeriorik gabe gaifera.

Amezketan oraindik bertsolari pa-
ma ta izena ditu gailen. Baita ere

bizitz errexeko gizona zala. Guzie-
kin ondo konpontzen zana, errita
ta sesio gabekoa, mokadua irabaz-
teko eskuak hainbeste burua era-
biltzen zuan gizon herrikoia.

Beste proba bat honoko bertso
honek damaigu. Bertsoetan ari zi-
rara, besteak pobrezta jo zion erdi-
erditik. Alegia, Pernandok etzuala
behifere urrerik izango. Etzuen
ezezkorik bota Pernandok. Baifia
bere nortasuna zertzen duana dugu
bertso hauxe. Begira:

Ondo agirian dago
errenta nereaa,
kantuz ez det nik sartzen
poltsara urrea
ez da errotan ere
karga laboreaa;
agirian dago, bada,
naizela pobrea.
Gauza gutxi daukat nik
etxean gordea...
detanarekin pasa
eiten naiz ordea.

Artetxe-rentzat hauxe da euskal
poesiaren ederrenetakoa. Ta egia
esan, benetako zirrara ematen du
ahapaldi honetxek. Begien aurrean
jartzen du bere pobrezta, trixte, bai-
fia pozik errematatzen du: "detana-
rekin pasa eiten naiz ordea". Etzen
jendeak askotan zertu duan parr-
gille alperra. Bertso honek argi
erakusten digu Pernandoren erre-
litatea; humil, apal, pobre, ta be-
rearekin kontentua. Hauetxek izaten

dira jendearen onekoak. Hementxe ikusten dut nik Pernandoganako onikusiaren ziorik nagusiena. Berridintsu gertatu zen orain bi urteko bertso txapelketan, Uztapidek bere pobrezka kanta zuenean...

Bere buru erreztasun ta zorrotza berriz harako zortziko harrek eman-go digu, Trinidadeko harrek alegia.

Nola sinisten dedan
arrazoiarekin,
orain esango diot
sagartxo batekin.
Usai ta saborea
kolorearekin,
horra iru jenero
gauza bat-batekin.

Honelako bertsoak ez dira noiz-nahi sortzen gero. Euskal antolo-

jietan barrena sartu behar diraneta-koa da hauxe.

Ta honela, Pernandoren personalitatea islatu xamarra ikusten dut nik. Gauza osoagoa espero dut egingo duela A. Zavala jesulagunak bere Auspoa liburuan. Benetan itxaron dut gusto guztiarekin. Me-rezi baitu hauxe gure Pernandok.

Aurten ez da poztu gabe geldituko seguruasko. Izan ere lan asko egin da bera dala-ta. Nere gurari bakarra, Fernando-gan herriak zertu duan uste oker hori pittinen bat garbitzea izango litzake, ta lehena-go esan dudanez, baita ere erdaldunen artean gure senide hauxe zabaltzea.

Ta... saia ditezela Pernandok bezelako pixka bat duten guziak gure euskera ta euskal abendaren alde prutu mardulak lortzen.